

Nr 79.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående ändrade grunder för långtidstillägg åt vissa värnpliktiga; given Stockholms slott den 6 februari 1942.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Per Edvin Sköld.

Utdrag av protokollet över försvarsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 6 februari 1942.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, SKÖLD, ERIKSSON, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ, ROSANDER, GJÖRES, EWERLÖF.

Efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet anför chefen för försvarsdepartementet, statsrådet Sköld:

Med bifall till Kungl. Maj:ts i propositionen 1941:270 i ämnet framlagda förslag godkände riksdagen (skrivelse nr 366) de grunder för långtidstillägg för vissa värnpliktiga, vilka innefattades i ett vid det propositionen bilagda statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 16 maj 1941 fogat kungörelseförslag. Kungl. Maj:t utfärdade den 28 juni 1941, med giltighet från och med den 1 juli samma år, kungörelse i ämnet (Sv. förf.-saml. 1941:506) av i allt väsentligt samma lydelse som nämnda kungörelseförslag.

Enligt 1 § i nämnda kungörelse äger värnpliktig, som uppstår krigsavlönning och som efter den 2 september 1939 mot åtnjutande av värnpliktigs avlöningsförmåner fullgjort sammanlagt 360 dagars tjänstgöring enligt § 28 mom. 1

eller § 36 mom. 2 värnpliktslagen, för tjänstgöringstid därutöver, som infaller efter den 1 juli 1941, åtnjuta långtidstillägg med 30 kronor i månaden eller, för kortare tjänstgöringstid än en månad, en krona om dagen (i stället för nämnda lagrum i 1936 års värnpliktslag gäller nu 28 § 1 mom. nya värnpliktslagen, vartill i det följande hänvisas). Från rätten till långtidstillägg äro undantagna samvetsömna värnpliktiga. Därjämte är beträffande värnpliktiga, tillhörande årsklass 1939 (årsgrupp 1940) eller yngre årsklass (-grupp), sådana föreskrifter meddelade att de först sedan de tjänstgjort en tid, motsvarande dem åliggande fredstjänstgöring, få börja tillgodoräkna tjänstgöring såsom kvalifikationstid för långtidstillägg. I 2 § stadgas, att värnpliktig, som blivit berättigad till långtidstillägg och därefter vinner anställning såsom frivillig, skall vara bibehållen vid sin rätt till tillägg. Närmare bestämmelser angående tillämpningen av kungörelsen ha med stöd av 5 § de centrala förvaltningsmyndigheterna utfärdat var för sitt verksamhetsområde.

I skrivelse den 9 oktober 1941 till chefen för försvarsdepartementet har *överbefälhavaren över rikets försvarskrafter* anmält, att det hos myndigheter, som ha att handlägga ärenden angående långtidstillägg, rådde osäkerhet i fråga om rätt till dylik förmån för viss frivilligt tjänstgörande personal, samt hemställt, att i anledning därav förtydligande bestämmelser måtte utfärdas. Den frivilliga personal, som överbefälhavaren därvid åsyftat, är värnpliktiga, som efter eget åtagande tjänstgöra vid eget förband, medan detta ligger i fältdepå, värnpliktiga, som frivilligt tjänstgöra vid luftbevakningen men tillhöra annat förband, samt personer, som, sedan de upphört att vara värnpliktiga, taga anställning såsom krigsfrivilliga.

I fråga om nämnda värnpliktiga gäller spörsmålet, huruvida den frivilliga tjänstgöringen må tillgodoräknas såsom kvalifikationstid för erhållande av långtidstillägg. För egen del anser överbefälhavaren att sådant tillgodoräkande bör få ske beträffande båda de nämnda kategorierna värnpliktiga.

Till stöd för denna sin åsikt har överbefälhavaren i fråga om värnpliktiga, som efter åtagande tjänstgöra vid eget förband i fältdepå, anfört i huvudsak följande:

När fältförband gått i fältdepå (»förpuppats») hade i de flesta fall en mindre del av de värnpliktiga fått kvarstanna för vakthållning, materielvård, hästvård och dylikt. Därvid hade i första hand kvarhållits sådana, som förklarat sig villiga därtill. I någon utsträckning hade särskilt handräkningsmanskap inkallats eller civil arbetskraft anställt. I den mån de nu nämnda kategorierna ej räckt till, hade fältförbandets manskap inbeordrats i omgångar. Vid kvarhållandet av de »frivilliga» hade regelmässigt förfarits så att de som själva anmälde sig till viss tjänstgöringsperiod sedermera icke inbeordrats till annan period, förrän de övriga vid förbandet även varit inne en omgång. Meddelande att detta skulle iakttagas hade från början lämnats. De som frivilligt stannat kvar hade tillförsäkrats, att de skulle ha samma förmåner som andra värnpliktiga. I regel torde det av förda listor kunna utletas, vilka av de inbeordrade som förklarat sig villiga tjänstgöra. Detta vore dock icke alltid fallet; ibland hade vederbörande chef efterhört, vilka som varit villiga, och sedan med hjälp av vad han därvid fått veta gjort upp en turlista utan att anteckna, vilka som förklarat sig villiga. — Ibland torde det ha utsagts, att de s. k. frivilliga in-

kallats jämlikt 28 § 1 mom. värnpliktslagen, ibland icke. — Stundom hade kontrakt skrivits med de värnpliktiga. — Förbandscheferna hade ibland övat tryck på vissa värnpliktiga för att få dem att stanna kvar; särskilt hade det ansetts önskvärt att de, som svarade för förråden, stannade länge, enär man därigenom finge folk som lärt sig förrådstjänsten och man dessutom sluppe tidsödande inventeringar.

Vid bedömning av frågan huruvida dylik frivillig tjänstgöring finge räknas såsom kvalifikationstid för långtidstillägg, kunde till stöd för den tänkbara tolkningen av 2 § att ingen tjänstgöring, som grundades på ett mer eller mindre frivilligt åtagande, finge räknas såsom kvalifikationstid, föras ungefär följande resonemang: Långtidstillägget vore avsett såsom en extra gottgörelse åt dem, som under särskilt lång tid tvingats lämna sin civila sysselsättning. För den, som frivilligt fullgjort tjänstgöring, kunde denna icke antagas hava inneburit någon nackdel, och han hade därför icke samma anspråk på extra gottgörelse. Skälen för att låta ifrågavarande tjänstgöring räknas såsom kvalifikationstid syntes emellertid starkare. Till en början kunde framhållas, att tjänstgöringen ofta vore endast skenbart frivillig. Därest en värnpliktig ej anmält sig till viss tjänstgöringstid, skulle han i regel förr eller senare hava blivit mot sin vilja inbeordrad; det frivilliga vore då i verkligheten endast ett val av tidpunkten. Att i dylika fall låta några räkna tjänstgöringen under förpuppningen såsom kvalifikationstid, andra icke vore orättvist. Stundom framginge det ej heller av tillgängliga handlingar, huruvida den värnpliktige förklarar sig villig att tjänstgöra eller icke. De löften om lika förmåner med andra värnpliktiga, vilka ofta lämnats, innebure väl endast en försäkran om de förmåner, vilka utgingo vid tiden för löfterna, alltså ej om de förmåner, vilka kunde bestämmas framtida. De värnpliktiga torde dock ofta ha fattat löfterna avse även framtida förmåner. Framför allt kunde anföras, att det syntes fullt skäligt, att all tjänstgöring räknades den värnpliktige till godo för löneförhöjningen. I den mån frivilliga ej anmält sig, hade inkallelse tvångsvis varit nödvändig. Det hade varit ett både militärt och samhällsekonomiskt intresse, att de, vilka hade ordnat arbete, i minsta möjliga utsträckning bleve inkallade.

Denna ståndpunkt syntes även vara kungörelsens. Den tjänstgöring, varom här vore fråga, borde enligt överbefälhavarens mening betraktas såsom tjänstgöring enligt 28 § 1 mom. värnpliktslagen. Därest en värnpliktig tjänstgjorde vid sitt eget förband, kunde denna tjänstgöring svårigen anses såsom annat än tjänstgöring enligt värnpliktslagen. Huruvida vid inkallelsen nämnda lagrum åberopats eller icke kunde ej ändra förhållandet i sak. Av det nu sagda följde alltså, att enligt 1 § kungörelsen tjänstgöringen skulle räknas såsom kvalifikationstid.

Jämväl beträffande värnpliktiga, som frivilligt tjänstgöra vid luftbevakningen, oaktat de tillhöra annat förband, borde enligt överbefälhavarens mening det avgörande för ifrågavarande spörsmåls bedömning vara, huruvida tjänstgöringen skulle anses fullgjord enligt nyss angivna lagrum i värnpliktslagen eller icke. Genom beslut den 10 november 1939 hade Kungl. Maj:t, erinrar överbefälhavaren, föreskrivit, att värnpliktiga, som önskade bliva inkallade i viss luftbevakningstjänst, finge oberoende av årsklass inkallas i samband med förstärkt försvarsberedskap jämlikt 28 § 1 mom. värnpliktslagen. Vid sådant förhållande borde även denna kategori värnpliktiga få räkna den frivilliga tjänstgöringen såsom kvalifikationstid.

Vad slutligen beträffar personer, som, sedan de upphört att vara värnpliktiga, taga anställning såsom krigsfrivilliga, anser över-

befälhavaren, att de med tillämpning av 2 § kungörelsen böra få uppbära långtidstillägg, om de såsom värnpliktiga blivit berättigade till sådant tillägg. I detta sammanhang har överbefälhavaren tillika anmält, att en myndighet tolkat 2 § i kungörelsen så att det för att en frivillig skulle äga uppbära långtidstillägg krävdes, att han efter den 1 juli 1941 såsom värnpliktig haft rätt att uppbära tillägget; en tolkning, som enligt överbefälhavarens mening ledde till föga rimliga konsekvenser.

I ärendet hava utlåtanden avgivits av *försvarsväsendets lönenämnd* den 20 november 1941 samt av *arméförvaltningens civila departement, marinförvaltningen och flygförvaltningen* gemensamt den 23 januari 1942.

I sitt utlåtande ha civila departementet, marinförvaltningen och flygförvaltningen vitsordat, att tillämpningen av föreskrifterna om långtidstillägg vållat mycken tvekan, samt ansett det angeläget att ändrade eller förtydligande bestämmelser snarast möjligt komme till stånd. — Samtliga remissmyndigheter ha ansett, att det för ett ställningstagande till de av överbefälhavaren angivna fallen vore nödvändigt att klargöra begreppet frivillig tjänstgöring. Utifrån sinsemellan delvis skilda uppfattningar härutinnan ha samtliga myndigheter funnit, att frivillig tjänstgöring vid eget förband i fältdepå borde få tillgodoräknas såsom kvalifikationstid. Beträffande tjänstgöring, som värnpliktig efter eget åtagande fullgör vid annat förband än det han tillhör, ha meningarna däremot varit delade. Civila departementet, marinförvaltningen och lönenämnden ha ansett, att tillgodoräknande bör få ske, lönenämnden dock endast i det fall att inkallelsen till tjänstgöringen skett med stöd av värnpliktslagens föreskrifter, under det att flygförvaltningen kommit till att rätt till tillgodoräknande icke bör föreligga. I fråga om de övriga av överbefälhavaren angivna fallen av ovisshet vid tolkning av gällande bestämmelser har lönenämnden, vars uppfattning i denna del flygförvaltningen och, i sak, jämväl de övriga hörda myndigheterna förklarar sig dela, ansett, att långtidstillägg borde utgå till krigsfrivillig, som i egenskap av värnpliktig fullgjort hel kvalifikationstid och som kvarbliver i tjänst, även efter det han upphört att vara värnpliktig, samt att långtidstillägg borde utgå till frivillig även om den kvalificerande värnpliktstjänstgöring han fullgjort avslutats före den 1 juli 1941. Civila departementet, marinförvaltningen och flygförvaltningen ha framhållit, att fråga uppkommit, huruvida officers- och reservofficersaspiranter samt kadetter vid marinen på den grund, att de i avlöningshänseende skulle likställas med värnpliktiga, kunde anses berättigade till långtidstillägg. Myndigheterna ansåge, att enär å ena sidan förmånen av långtidstillägg tillkommit för att tillgodose dem, som under avsevärd tid toges ifrån sin civila verksamhet, och å den andra tjänstgöringen för aspiranterna respektive kadetterna föranletts av deras yrkesval, ifrågavarande förmån icke torde varit avsedd att utgå till dem. Ett förtydligande av författningen även i detta avseende syntes därför myndigheterna påkallat.

Departements-
chefen.

Såsom av det anförda framgår har det vid tillämpningen av de av riksdagen godkända grunderna för långtidstillägg visat sig råda viss tvekan om i

vad mån desamma äga avseende å frivilligt tjänstgörande personal. Sålunda har fråga uppkommit, huruvida tjänstgöring, som värnpliktig efter eget åtagande fullgör vid eget förband, medan detta ligger i fältdepå, eller vid luftbevakningen, oaktat han tillhör annat förband, må räknas såsom kvalifikationstid för erhållande av långtidstillägg. Vidare råder ovisshet huruvida långtidstillägg bör utgå till person, som, sedan han upphört att vara värnpliktig, vunnit anställning såsom krigsfrivillig. Därjämte har ifrågasatts, huruvida det för att frivillig skall kunna komma i åtnjutande av långtidstillägg erfordras, att han efter den 1 juli 1941, från och med vilken dag långtidstillägg tidigast börjat löpa, haft rätt att uppbära tillägg. Härutöver ha arméförvaltningens civila departement och marinförvaltningen i sitt i ärendet avgivna utlåtande pekat på ytterligare en personalgrupp, vars rätt till tillägg kunde ifrågasättas, nämligen officers- och reservofficersaspiranter samt kadetter vid marinen.

Av vad jag vid framläggandet av propositionen 1941:270 anförde till statsrådsprotokollet framgår, att syftet med långtidstillägget varit att genom förbättrade ekonomiska förmåner bereda de värnpliktiga, vilka nödgas fullgöra beredskapstjänstgöring under mera avsevärd tid, en viss kompensation för de olägenheter och uppoffringar, som den långa tjänstgöringstiden medför. Därav följer, att avsikten icke varit, att någon form av frivillig tjänstgöring skulle få inräknas i de 360 dagars beredskapstjänstgöring, som skall hava fullgjorts, innan tillägg kan börja utgå. Med det sålunda angivna syftet låter sig heller icke förena, att långtidstillägg skulle kunna utgå till officers- och reservofficersaspiranter samt kadetter vid marinen; någon anledning att kompensera dessa personalkategorier för den längre tjänstgöringstid de i utbildningsyfte underkasta sig förefinnes uppenbarligen icke.

Vad vidare beträffar de av överbefälhavaren angivna fallen av tveksamhet vid tolkningen av kungörelsens 2 § torde, vid det förhållandet, att kungörelsen allenast har avseende å värnpliktiga, en person, som sedan han upphört att vara värnpliktig vunnit anställning såsom frivillig, icke kunna åberopa nämnda paragraf till stöd för något anspråk på långtidstillägg. — Någon anledning att i uttrycket »blivit berättigad» i kungörelsens 2 § inlägga större krav än att villkoren i 1 § skola vara uppfyllda föreligger enligt min mening icke.

Emellertid finner jag anledning föreligga att i vissa hänseenden tillmötesgå de enligt det föregående av överbefälhavaren framställda förslagen.

Överbefälhavaren har ansett starka skäl tala för att värnpliktiga, vilka efter eget åtagande tjänstgöra vid eget förband, medan detta ligger i fältdepå, skola få räkna denna tjänstgöring såsom kvalifikationstid. Särskilt har härvid framhållits, att tjänstgöringen, även där dess frivilliga karaktär verkligen kan otvivelaktigt konstateras, endast är skenbart frivillig, enär den värnpliktige, därest han icke anmält sig till viss tjänstgöringstid, i regel skulle senare blivit inbeordrad. På grund av vad sålunda och i övrigt i denna del i ärendet anförts vill jag icke motsätta mig, att tjänstgöring, som värnpliktig efter eget åtagande fullgör vid eget förband, medan detta ligger i fältdepå,

får räknas den värnpliktige till godo såsom kvalifikationstid för erhållande av långtidstillägg. Detta medgivande torde böra gälla all tjänstgöring, som värnpliktig efter eget åtagande fullgör vid förband, som han tillhör. Därest vad nu föreslagits i fråga om rätt till tillgodoräkning av tjänstgöringstid vinner bifall, torde jämväl böra stadgas, att tillägg, vartill någon med tillämpning av dessa ändrade grunder bliver berättigad, må utgå jämväl för tid före de ändrade bestämmelsernas ikraftträdande.

I fråga om den andra kategorien värnpliktiga, som överbefälhavaren i sin framställning omnämnt: de som, ehuru tillhörande annat förband, frivilligt tjänstgöra vid luftbevakningen — med dessa torde för övrigt böra jämföras alla värnpliktiga, som efter eget åtagande tjänstgöra vid annat förband än det de tillhöra — föreligga icke de skäl att låta räkna fullgjord tjänstgöring såsom kvalifikationstid för långtidstillägg som, enligt vad i det föregående anförts, kunna återopas beträffande värnpliktiga, vilka frivilligt tjänstgöra vid eget förband. Icke heller förefinnes ur militär synpunkt anledning att genom utfästade av höjda löneförmåner stimulera värnpliktiga att taga frivillig anställning vid ett främmande förband. Här ifrågakarande tjänstgöring bör därför icke få räknas den frivilligt tjänstgörande till godo såsom kvalifikationstid för erhållande av tillägg. Skulle emellertid vid beräkning av kvalifikationstid i något fall hänsyn redan ha tagits till frivillig tjänstgöring av nu ifrågakarande slag och långtidstillägg i anledning därav redan ha börjat utgå, bör rätten till dylikt tillägg icke frångå vederbörande. Att värnpliktig, som frivilligt tjänstgör vid annat förband än sitt eget, är berättigad att för denna tjänstgöring uppbära långtidstillägg, därest han före anställningen såsom frivillig i vederbörlig ordning blivit berättigad till tillägg, följer av 2 § kungörelsen.

Den princip, som kan sägas ligga till grund för stadgandet i 2 § kungörelsen, att personal, som redan gjort sig berättigad till långtidstillägg, icke skall frångå denna förmån vid fortsatt tjänstgöring, synes mig böra föranleda ett tillmötesgående av överbefälhavarens önskemål, att person, som, sedan han upphört att vara värnpliktig, tagit anställning såsom krigsfrivillig, skall vara bibehållen vid den rätt till långtidstillägg, han såsom värnpliktig förvärvat.

Därest riksdagen ej har något att erinra mot vad av mig nu anförts, torde bestämmelser böra meddelas i huvudsaklig överensstämmelse med vad nedan angives:

a) Vid beräkning av den i 1 § kungörelsen omnämnda tjänstgöringstiden om 360 dagar tages hänsyn jämväl till tjänstgöring, som värnpliktig efter eget åtagande fullgjort vid det förband han tillhör.

b) Långtidstillägg, vartill någon med tillämpning av bestämmelsen under a) bliver berättigad, utgår jämväl för tid före bestämmelsens ikraftträdande.

c) Tjänstgöring, som värnpliktig efter eget åtagande fullgör vid annat förband än det han tillhör, må icke räknas honom tillgodo såsom kvalifikationstid för erhållande av tillägg. Därest vid tidpunkten för de ändrade bestämmelsernas ikraftträdande sådant tillgodoräkning redan i något fall skett, skall dock vederbörande äga att jämväl i fortsättningen uppbära det

tillägg, han med tillämpning av sådan beräkningsgrund redan börjat uppbära.

d) Nu gällande bestämmelser bliva icke tillämpliga på sådana värnpliktiga, som undergå utbildning till fast anställning vid krigsmakten, såsom officers- och reservofficersaspiranter samt kadetter vid marinen.

e) Bestämmelserna i 2 § kungörelsen bliva tillämpliga jämväl på krigsfrivilliga, som upphört att vara värnpliktiga.

I samband med meddelandet av ifrågavarande bestämmelser torde själfallet få vidtagas de jämkningar i övrigt i gällande föreskrifter, som härav föränledas, och meddelas de närmare anvisningar, som kunna finnas påkallade.

Enligt vad jag under hand inhämtat är det antagligt, att den genom särskilda sakkunniga pågående översynen av gällande bestämmelser om krigsfamiljebidrag kan komma att utmyнна i förslag om ersättande av långtidstilläggen med annan form av kompensation från statens sida för förlängd tjänstgöring inom försvarsväsendet. Härvid torde även frågan om den frivilliga tjänstgöringens tillgodoräknande upptagas till prövning. Med hänsyn härtill torde vad av mig nu föreslagits få betraktas som en provisorisk reglering på detta område i avbidan på den mer allmänna bedömning, som i nyssnämnda sammanhang torde komma att ske. Att låta med frågans prövning i sin helhet anstå tills ifrågavarande översyn slutförts har icke synt mig lämpligt. Ur olika synpunkter är det av vikt, att en klarare avgränsning av de nuvarande bestämmelsernas giltighetsområde så snart som möjligt kommer till stånd.

Under åberopande av vad jag sålunda anfört får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att bemyndiga Kungl. Maj:t att fastställa ändrade grunder för långtidstillägg åt vissa värnpliktiga i huvudsaklig överensstämmelse med vad av mig i det föregående anförts.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Anders Broberg.